

Autor:
Andrejew Adolf
Ul. Długa 1/19
58 – 500 Jelenia Góra
Tel. 75-32-235

Życie codzienne w Jeleniej Górze w II połowie XVI wieku w świetle statutów miejskich z roku 1592.

Życie mieszczan śląskich w średniowieczu było regulowane przepisami prawa magdeburskiego i ustawodawstwem cechowym. W miarę jednak rozwoju gospodarczego miast śląskich w dobie odrodzenia, ogólne ustalenia prawa magdeburskiego i ustawodawstwa cechowego z biegiem lat zaktualizowały się. W wielu miastach tego regionu, w XVI wieku rady miejskie uchwały dla miejscowej społeczności normy prawne, zwane statutami.

Wśród wielu miast śląskich, które otrzymały podobne regulacje, była Jelenia Góra. Rada miejska Jeleniej Góry, idąc w ślady innych miast śląskich w tym zakresie oraz czując potrzebę dostosowania się do szybkiego rozwoju ekonomicznego miasta, zdecydowała się na wydanie w 1592 roku nowych unormowań dla miejscowej społeczności. Nosiły one nazwę statutów i liczyły 59 artykułów.

Wraz ze wzrostem zamożności mieszczan jeleniogórskich w II połowie XVI stulecia szedł w parze indyferentyzm religijny. Władze miejskie, odpowiadając na apel miejscowego pastora Baltazara Tilesiusa sprzed 20 – stu laty, zdecydowały, by metodami administracyjno – finansowymi przeciwstawić się szerzącemu się w Jeleniej Górze bezbożnictwu. Stanowczo wystąpiły przeciwko osobom świadomie zaniedbującym się w praktykowaniu Sakramentów Świętych, nie przestrzegających obowiązku słuchania niedzielnego kazania, składającym przysięgi z błahych powodów, korzystającym z zakazanych porad u miejscowych wróżek, jasnowidzów, okultystów, czarodziejów oraz wobec tych, którzy stosowali niedozwolone prawem kościelnym praktyki lichwy. Pieczę nad przestrzeganiem prawa w tym zakresie władze miejskie zleciły straży miejskiej. Posiadała ona uprawnienia do zatrzymania tych osób, które ewidentnie naruszały prawo w wymienionych sprawach. Straż miejska za każdą zatrzymaną osobę otrzymywała sześć białych groszy¹ (art. 1,2,3).

Oстрыm represjom podlegały przypadki wydawania za mąż córek lub dziewczek² za osoby, które nie mieszkały na stałe w Jeleniej Górze (art. 11).

Dla nadanie sakralnego charakteru ceremonii zawarcie związku małżeńskiego, rada miejska zobowiązywała parę młodych, do udania się do kościoła, na godzinę przed odezwaniem się w porze południowej dzwonów kościelnych, celem wysłuchania przewidzianej na tę okoliczność katechezy i śpiewów liturgicznych. Nowożeńcy, po otrzymaniu ślubu, musieli natychmiast opuścić świątynię i udać się do domu weselnego (art. 15).

Rada miejska, kierując się względami religijnymi, zdecydowanie wystąpiła przeciwko szerzącemu się w Jeleniej Górze w owym czasie upadkowi dobrych obyczajów. W tym celu wydała ścisłe instrukcje związane z organizacją wesela (art.12,13,14,15). Ogólne koszty wesela nie mogły przekraczać stanu zamożności jego gospodarza. Mogli w nim uczestniczyć wyłącznie zaproszeni goście. Czas ich udziału w biesiadzie weselnej nie mógł przekraczać dwóch dni. Dla uniknięcia kłopotliwej uciążliwości dla pozostałych weselników i umożliwienia im odbycia zabaw tanecznych zaproszeni goście wraz ze swoimi partnerkami musieli opuścić dom

weselny we właściwym czasie. Wspomniana instrukcja przewidywała bezwzględny zakaz upijania się do nieprzytomności przez bawiących się weselników. Zabronione było także prowadzenie frywolnych rozmów oraz wykonywania nieprzyzwoitych tańców. Jedynym miejscem, w którym mogły odbywać się zabawy taneczne, miał być budynek ratusza. Na ich odbycie się musiał osobiście wyrazić zgodę burmistrz. Wszelkie zabawy taneczne, które nie uzyskały takiego zezwolenia, były uważane za nielegalne (pokątne). Bale taneczne w porze nocnej mogły się odbywać wyłącznie przy świetle lichtarzy i lamp.

O wiele bardziej restrykcyjne okazały się zarządzenia skierowane wobec tych małżeństw, które w rażący sposób naruszały podstawowe zasady etyki małżeńskiej. Takich małżonków rada miejska mogła wezwać do siebie, celem nakłonienia ich do zmiany dotychczasowego postępowania. Wobec opornych stosowano kary. W pierwszym przypadku ograniczały się do zapłacenia jednej grzywny³. W przypadku, gdy ustna perswazja nie skutkowałą, podwyższano wymiar kar do wysokości dwóch kop⁴ i pozbawienia wolności na określony czas. W krańcowych przypadkach władze miejskie decydowały się na pozbawienie praw miejskich (art. 25).

Statuty szczegółowo określały zasady, na jakich w przyszłości miał się opierać handel miejski. Przepisy zabraniały prowadzenie wszelkiej sprzedaży we wszystkie piątki, niedziele oraz pozostałe dni świąteczne w roku. Handel mógł się odbywać wyłącznie w miejscach wyznaczonych do tego celu przez władze miejskie. Kara pozbawienia wolności i grzywna w wysokości jednej kopy groziła tym, którzy posługiwali się niezalegalizowanymi (fałszywymi) miarami wagi i długości. Czynem karalnym była sprzedaż gorzałki⁵ w niedzielę i święta nie tylko na terenie miasta, ale i poza jego murami. Bez zgody rady miejskiej był zakazany handel importowanym piwem i winem. Jeleniogórzanie mogli się zaopatrzyć w sól kuchenną tylko w sklepach, należących do rady miejskiej. Zabroniony był również handel mąką, która nie pochodziła z miejskich młynów. Osobom, naruszającym prawo w tym zakresie, groziła kara 16 białych groszy od każdego nielegalnie nabytego korca⁶ mąki wraz z jej całkowitą konfiskatą. Przepisy zobowiązywały miejscowych piekarzy i masarzy do wyrobu dobrej jakości i świeżości pieczywa i przetworów mięsnych. Zabroniona była wszelka samowola w podwyższaniu cen na wspomniane artykuły spożywcze. Tutejszym piekarzom i masarzom nie wolno było trudnić się handlem sprowadzonym pieczywem i przetworami mięsnymi (art. 4, 27, 41,43,48,52).

Władze miejskie, wydając statuty, wiele miejsca w nich poświęciły sprawom związanym z przestrzeganiem przez mieszczan porządku na ulicach i miejscach publicznych. Za wszelkie wszczynanie awantur (kłótni) w miejscowych winiarniach lub na zabawach tanecznych groziła kara pozbawienia wolności lub grzywna w wysokości 10 kop. Za zbyt głośne, hałaśliwe zachowanie się na ulicy, zakłócanie ciszy nocnej przez granie na instrumentach strunowych wokół ratusza, za chodzenia w nieodpowiednim stroju w miejscach publicznych, za samowolne wtargnięcie na zabawę taneczną lub wesele, groziła kara pobytu w więzi⁷ lub grzywna w wysokości pół kopy. Zabronione było także zostawianie na noc wozów z towarami pod arkadami. Karze jednej grzywny podlegały te osoby, które kapały się w miejscach niedozwolonych, szczególnie w akwenach miejskich o zbyt późnej porze latem i zimą (art. 12,13,18,19,32).

Miasta w średniowieczu, na Śląsku, bardzo często padały pastwą licznych i groźnych pożarów. Podstawowymi przyczynami ich powstania była drewniana i ciasna zabudowa miast, a w szczególności wielka beztroska ich mieszkańców w obchodzeniu się z ogniem. Jelenia Góra bynajmniej nie była wyjątkiem w tym zakresie. Kroniki naszego miasta odnotowały 18 maja 1549 roku groźny pożar.

Żywioł ten w ciągu trzech godzin strawił wszystkie drewniane zabudowania w centrum miasta. Władze miasta pomnę tego tragicznego w swych skutkach kataklizmu wiele miejsca poświęciły we wspomnianych statutach okolicznościom powstania, sposobom zapobiegania i skutkom finansowym spowodowanym przez pożary.

Dla zapobieżenia powstania pożarów w mieście, rada miejska zabroniła właścicielom posesji składowania na ich terenie nadmiernych ilości materiałów łatwopalnych (siana, słomy, drewna). Celem niedopuszczenia do powstania pożaru, władze miejskie zobowiązały właścicieli prywatnych zabudowań do posługiwania się jedynie latarniami. Przepisy miejskie nakładały na straż miejską obowiązek patrołowania miejskich targowisk, na których dochodziło bardzo często do pożarów. Innym źródłem powstawania pożarów były suszarnie w miejscowych browarach. Właściciele zostali zobowiązani do wybudowania zbiorników wodnych na ich terenie. Brak w nich wody lub nieobecność w browarze osoby dyżurującej podczas pożaru, była zagrożona karą grzywny w wysokości jednej kopy lub pozbawienia wolności.

Dla zmniejszenia wysokości strat spowodowanych pożarami, rada miejska nakazywała właścicielom studni miejskich naprawę zniszczonych w okresie zimowym lub zdewastowanych przez niedbalstwo ich użytkowników urzędzeń przed nadejściem pory letniej (art. 28,29,31,44,54,56).

Do kategorii wykroczeń sądowych statuty zaliczały: palenie tytoniu w miejscu publicznym, co zdaniem ówczesnych rajców prowadziło do zanieczyszczenia środowiska naturalnego., demonstrowanie noża w celach kryminalnych, obrażanie miejscowych rajców wulgarnym słownictwem podczas obrad rady miejskiej, samowolne niestawienie się w sądzie po otrzymaniu wezwania na rozprawę, pozwanie drugiej osoby do sądu bez uzyskania uprzednio na to zgody burmistrza, a nawet zwykłe rzucanie garnkami (art. 17,19,20,23,36,37).

Statuty⁸ określałyienne stawki wynagrodzenia. Wszelkie ich zaniżanie było zabronione. Dla uniknięcia na przyszłość jakichkolwiek nieprawidłowości w ich ustalaniu, rada miejska uchwaliła dokładny taryfikator wynagrodzeń dla poszczególnych cechów. Wyższe stawki miały obowiązywać w porze letniej od Wielkanocy do końca września. Niższe natomiast stawki taryfikator przewidywał od października do końca marca, czyli w porze jesienno – zimowej (art. 40).

Prawa miejskie szczegółowo regulowały sprawy związane z zatrudnieniem służących dziewczek. Na zatrudnienie dziewczki musiała wyrazić zgodę rada miejska. Jej pracodawca nie mógł tylko zaniżać obowiązującej w mieście stawek dziennego wynagrodzenia, ale także podnosić ich, celem pozyskania dodatkowych służących. Prawa miejskie określały czas wypowiedzenia służby na okres sześciu tygodni. Za nieprzestrzeganie tych unormowań groziła kara umieszczenia w wieży (art. 34,38).

Statuty szczegółowo ustalały ilość surowca, który mógł być użyty do produkcji piwa (pszenica, jęczmień). Każdemu browarnikowi w danym roku kalendarzowym, przysługiwał w danym roku limit ważonego piwa. Niewykorzystany limit nie mógł być przenoszony na rok następny. Za nieprzestrzeganie prawa w tym zakresie przewidziana była kara w wysokości 10 piw lub 5 kop. Dla uniknięcia podejrzenia o pokątny handel tym trunkiem, ważenie piwa mogło odbywać się tylko na terenie posesji browarnika. Każdy słodownik był zobowiązany do bezpłatnego dostarczania określonej ilości tego trunku dla rady miejskiej, miejscowego szpitala i tutejszego duchowieństwa (art. 44).

Przypuszczalnie względy sanitarne zdecydowały o wydaniu przez radę miejską właścicielom browarów zakazu zajmowania się dodatkowo hodowlą trzody chlewnej i drobiu. Stan bezpieczeństwa przeciwpożarowego i warunki sanitarne

zdecydowały zapewne o przeprowadzeniu obowiązkowej kontroli technicznej i sanitarnej pomieszczeń oraz urządzeń produkcyjnych, co osiem lub czternaście dni (art. 44,55).

Statuty w oparciu o obowiązujące od stuleci prawo w Jeleniej Górze prawo zwyczajowe, szczegółowo regulowały, komu i w jakich okolicznościach przysługiwało prawo do dziedziczenia i spadku (art. 7,8,10,16,22,57).

Statuty z 1592 roku należały do jednych z pierwszych praw miejskich na Śląsku. Miały one charakter normujący życie miejscowej społeczności w najważniejszych sprawach dnia codziennego, a dotyczących: stanu ducha religijnego, moralności, zasad funkcjonowania handlu miejskiego, przepisów związanych z zachowaniem się na ulicach i w miejscach publicznych, wysiłków władz miejskich w zapobieganiu powstawaniu pożarów, zatrudnieniu czeladzi oraz wysokości wynagrodzeń dla zatrudnionych rzemieślników. Każdy z artykułów był obwarowany sankcjami administracyjno – finansowymi. Były one stosowane wobec osób, które nagminnie łamały prawo miejskie. Wśród często stosowanych kar, były sankcje finansowe w postaci różnej wysokości grzywien, pozbawienia wolności osobistej, przez umieszczenie na określony czas w wieży lub zastosowanie obu kar łącznie. Uchwalone przez radę miejską w 1592 roku statuty zmierzały do zdyscyplinowania jeleniogórczan, na co dzień.

Były też znaczącym uzupełnieniem luk prawnych, jakie występowały, gdy z upływem czasu zdeaktualizowały się przepisy prawa magdeburskiego i ustawodawstwa cechowego. Dziś są dla nas cennym dokumentem, związanym z kolorytem lokalnym Jeleniej Góry przed czterystu laty.

PRZYPISY

1. Na Śląsku od roku 1505 bito z jednej grzywny 90 sztuk groszy (T. Kałkowski, Tysiąc lat monety polskiej, Kraków 1974 s. 130).
2. W dawnej Rzeczypospolitej i na Śląsku młode niezamężne dziewczyny określano terminem „dziewka”. Były to najczęściej służące (Z. Gloger, Encyklopedia staropolska ilustrowana, Warszawa 1974, t. II, s. 107/108)
3. Grzywna – miara masy równa 0,20261 kg (Ireneusz Ilnatowicz, Vademecum do badań nad historią XIX i XX wieku, Warszawa 1967, s. 42).
4. Kopa inaczej 60 sztuk. Z jednej grzywny bito 60 groszy. Waga kopy liczyła 202 gramy (Z. Gloger, Encyklopedia staropolska ilustrowana t. II 1974 s. 81).
5. Gorzałka, okowita, gorzała lub wódka, określenia na alkohol w słownictwie staropolskim.
6. Korzec –miara ciał sypkich. Odpowiadał dzisiejszym 120 litrom Ireneusz (Ilnatowicz, Vademecum, op. cit. s. 42).
7. Wieża więzienia w każdym większym grodzie w dawnej Rzeczypospolitej i na Śląsku. Rolę tego więzienia w Jeleniej Górze spełniała wieża zamkowa, której mury stoją obecnie przy zbiegu ulic Jasnej i Kardynała S. Wyszyńskiego (Z. Gloger, Encyklopedia, op. Cit. T. IV, s. 434).
8. Statut, zbiór praw, konstytucja praw np. Statut Wiślicki z roku 1347.

BIBLIOGRAFIA

1. M. D. Zeller, Vermehrter Hirschbergischer Merckwürdigkeiten dritter Theil darinnen von den Hirschbergischen Burgermeister und Raths Persoen gefandelt wird. Tytuł rozdziału „Anhang von etlichen beilagen Lit. A. C. C. Raths der Stadt Hirschberg Statutu und Ordnungen“, rękopis, Archiwum Państwowe w Jeleniej Górze, sygn. 2888, s. 141 – 146. Zeller podaje 41 artykułów.
2. J. D. Hensel, Historisch – topographische Beschreibung der Stadt Hirschberg in Schlesien seit ihren Ursprunge bis auf das Jahr 1797, Hirschberg 1797, s. 171 – 185. Hensel podaje w swej kronice tekst 59 artykułów.
3. J. K. Herbst, Chronik der Stadt Hirschberg in Schlesien bis zum Jahre 1847, Hirschberg 1849. Herbst podaje tekst 51 artykułów s. 57 – 63.
4. M. Vogt, Illustrierte Cronik der Stadt Hirschberg in Schlesien enthaltend, Hirschberg 1876. M. Voigt podaje teksty 59 artykułów s. 57 – 63.
5. Jelenia Góra. Zarys rozwoju miasta pod red. Z. Kwaśnego, Wrocław 1989, s. 52 – 54.